

Spolky židovskej mládeže v Prievidzi

Skauting, ako obrodné mládežnícke hnutie oslovovalo aj židovskú mládež, ktorá bola začiatkom dvadsiateho storočia ovplyvňovaná židovsko-národným smerom, zvaným sionizmus. Jeho predstavitelia začali podľa skautského vzoru združovať židovskú mládež, ktorú sa snažili telesnou výchovou, sionistickou ideológiou a hebreizáciou zapojiť do práce a snáh budovania novej palestínskej vlasti Židov.¹

Hašomer, spolok židovských skautov, mal svoj pôvod v Poľsku. Presnejšie povedané, v poľskom zábore, ktorý bol po rozdelení Poľska súčasťou Ruska.² Na tomto území žijúci Židia boli rôzne perzekvovaní a vystavovaní viacerým protizhiovským pogromom. Ruské pogromy v roku 1881 vyvolali prvé hromadné sťahovanie Židov do Palestíny, označované ako prvá „alija“ (t.j. „výstup“ v zmysle prisťahovalectva do „Erec Jisra'el“).³ V roku 1904 došlo v Rusku k ešte strašnejším pogromom a ich dôsledkom bola druhá a omnoho väčšia „alija“. Do Palestíny následne prišlo viac ako 40 000 židovských prisťahovalcov. Títo začali s nesmiernou usilovnosťou a húževnatosťou systematickú kolonizáciu. V súvislosti s tým nastal problém, ako ochrániť nové kolónie pred „záškodníkmi“. A tak si mladí Židia z druhej „alije“, ktorí boli v Rusku členmi ozbrojenej sebaobrany proti pogromom, založili v roku 1909 zväz Hašomer (t.j. „Strážca“).⁴

V Československu pôsobil od roku 1920, konkrétne v Bratislave, ale najviac bol rozšírený na Podkarpatskej Rusi.⁵ Organizácia Hašomeru bola podobná ako u skautov. Povely a rokovacia reč boli v hebrejčine. Najvyšším orgánom bol zväz, ktorého členmi boli chlapčenské a dievčenské oddiely. Tie sa delili na družiny, ktoré viedli podobne ako v skautingu, radcovia. Družiny chlapcov boli pomenované podľa dvanástich židovských kmeňov, dievčenské družiny niesli mená význačných biblických žien. Niekoľko oddielov tvorilo župu. Členovia Hašomeru sa od skautov líšili modrobielou viazankou a Dávidovým štítom v odznaku. Pravidlá mal Hašomer takmer rovnaké ako skauti. Významným doplnkom, ktorý tvoril podstatnú časť sľubu bolo, že „šomer má byť verný zemi svojich otcov a národu“.

V Prievidzi bol 1. mája 1924⁶ založený oddiel židovských skautov Hašomer a dňa 15. mája 1924.⁷ boli prijaté jstanovy. Čestným predsedom prievidzského oddielu sa stal Ing. Viliam Heumann, ktorý bol aj predsedom

Spolky židovskej mládeže v Prievidzi

tunajšej židovskej náboženskej obce.⁸ Po jeho smrti dňa 23. apríla 1925 (mal 45 rokov)⁹, prevzal funkciu predsedu Dr. Pavel Rosenthal - prievidzský advokát (pravotár). Dozor nad oddielom mal na starosti Július Ungár - správca a učiteľ.

Hnutie Hašomeru hneď po založení pomerne úspešne prenikalo do radov prievidzskej židovskej mládeže. Usilovalo sa u nej roznečovať myšlienky židovského nacionalizmu, národného povedomia a pritom venovať pozornosť aj jej telesnému vývinu a zdatnosti.¹⁰ Prvým vodcom bol Jozef Kováč, jeho námestníkom (zástupcom) Ignác Weiss.¹¹ V roku 1931 funkciu vodcu zastával Amos

Júl 1946 - stan na mošave v Drieňovej pri Banskej Štiavnici.

Fürst a zástupcom vodcu bol J. Freiberg.¹² Oddiel pozostával z troch družín, z ktorých jednu tvorili dievčatá, šomeret. Takýto stav bol i na začiatku tridsiatych rokov. Každá družina raz do týždňa a podľa potreby i častejšie mávala svoje schôdze, na ktorých sa preberala skautská látka, telocvik, hebrejčina a rôzne kultúrno-spoločenské otázky. Dušou hnutia a iniciátorom, ako i sprievodcom častých vychádzok a celodenných výletov bol Ing. E. Kováč.¹³

Činnosť prievidzského Hašomeru bola jedna z najbohatších zo všetkých spolkov mládeže na Hornej Nitre v medzivojnovom období. Šomeri hneď po svojom založení v Prievidzi organizovali večierky židovskej mládeže, na ktorých vystupovali s čisto slovenským programom¹⁴, čo predtým nebývalo zvykom, keď neraz namiesto slovenčiny používali nemčinu alebo maďarčinu.¹⁵ Divadelné hry si sami prekladali do slovenčiny. Z veľkého množstva výletov, zájazdov, letných táborov či rôznych kultúrno-spoločenských podujatí, na ktorých mali prievidzskí šomeri priamu alebo nepriamu účasť, môžeme uviesť niektoré z tých významnejších, napr.: Výlet do Bratislavy na dni židovskej mládeže v dňoch 28.–29. júla 1925, výlet do Tatier v dňoch 2.–9. augusta 1926, účasť na Hebrejských táboroch pod Kriváňom 5.–26.

Spolky židovskej mládeže v Prievidzi

júla 1928, v Čachticiach 1929, v Slovenskej Ľupči 8.–22. júla 1930. Na kultúrnom poli, úspešné uvedenie divadelnej hry „*Uriel Akosta*“ v roku 1926, slávnostný program pri príležitosti desaťročia tzv. Belfourovej deklarácie z roku 1917, ktorou bola Palestína prehlásená za národnú domovinu Židov, usporiadaný dňa 1. novembra 1927, či pravidelné Chanukove slávnosti, konané vždy v decembri, na ktorých sa slávnostným programom završovala ročná činnosť spolku.¹⁶ Po svojom založení v roku 1924 mal prievidzský oddiel Hašomeru 50 členov¹⁷, a rovnaký počet 50 členov bol aj v roku 1933, keď v ňom pôsobili prevažne žiaci štátneho reálneho gymnázia v Prievidzi.¹⁸

V súvislosti s aktivitami prievidzskej židovskej mládeže treba tiež uviesť, že táto si v roku 1930 založila v Prievidzi aj židovský športový klub pod názvom **Hagibor**.¹⁹ Po športovej stránke sa v klube venovali futbalu, tenisu a stolnému tenisu (pingpong).²⁰ Po stránke ideologickej propagoval, podobne ako Hašomer, myšlienku sionizmu, t. j. činnosť v záujme obnovenia židovskej vlasti v Palestíne.²¹ Prievidzský Hagibor organizoval okrem iného i telocvičné akadémiu v kine Slávia v Prievidzi.²²

Čestným predsedom klubu v roku 1931 bol A. Adler, výkonným predsedom Ernest Kellermann, jednatelom M. Špitzer, a členmi výboru: L. Reif, E. Steiner a G. Kohn. V roku 1933 stál na čele prievidzského Hagiboru ako predseda Dr. Vojtech Weis - advokátsky osnovník. Rokovacou rečou bola slovenčina a hebrejčina. Židovský športový klub Hagibor v Prievidzi mal v roku 1933 60 členov.²³

Okrem Hašomeru a Hagiboru sa prievidzská židovská mládež mohla športovo realizovať i v židovskej telocvičnej jednote **Makabi**. Jednota Makabi bola v Prievidzi založená v roku 1925. V meste pôsobila ako jeden z viacerých spolkov tunajšej židovskej mládeže. Organizačne bola jednota členom stredoslovenskej župy Makabi.²⁴ Prievidzská jednota Makabi sa počas svojej existencie aktívne zúčastňovala na kultúrno-spoločenskom, ako i športovom a telovýchovnom živote mesta, ako bývali napr. oslavy všetkých štátnych sviatkov a oslavy, organizované každoročne pod jednotným patronátom Miestnej osvetovej komisie. Takými boli napr. aj oslavy 85. narodenín prezidenta Československej republiky Dr. T. G. Masaryka, ktoré vyvrcholili dňa 10. marca 1935 v Prievidzi za veľkého záujmu miestnej verejnosti. Slávnostnú reč predniesol Lukáč Petráš a v kultúrnom programe sa okrem iných predstavil spevokol Matice slovenskej, činovníci Orla, Sokola a taktiež Makabi.²⁵

Spolky židovskej mládeže v Prievidzi

Židovská telocvičná jednota Makabi Prievidza v roku 1935 slávila 10. výročie pôsobenia tohto spolku židovskej mládeže v Prievidzi a pri tejto príležitosti usporiadala za spoluúčasti jednôt z Ružomberka, Žiliny, Banskej Bystrice, Nitra, Dolného Kubína a Rajca veľkú jubilejnú oslavu, spojenú s telocvičnou akadémiou. Slávnosť sa začala o 7:00 hodine ráno bohoslužbou v miestnej synagóge, kde mal príhovor rabin Reich a zároveň bola aj pietna spomienka na zomrelých členov jednoty. Na poludnie sa uskutočnil propagačný beh cez mesto za účasti zástupcov všetkých jednôt stredoslovenskej župy Makabi, na ktorom si v kategórii žien vybojovala 1. miesto členka domáceho Makabi Prievidza, Edita Kellermannová. Popoludní nasledoval sprievod mestom, ktorého sa zúčastnilo približne 450 osôb. Po sprievode bola vztýčená štátna vlajka za znenia československej štátnej hymny i židovskej hymny. Večer sa uskutočnila za značného záujmu verejnosti slávnostná akadémia, spojená s odhalením vlajky jednoty Makabi Prievidza, pri ktorom asistoval hlavný rabin zo Zvolena, Armin Frieder. S príhovormi sa predstavili: dr. Vojtech Weis - starosta miestnej jednoty Makabi Prievidza, za mesto Prievidza starosta a protektor osláv A. Adamica, v zastúpení stredoslovenskej župy Makabi prehovoril taktiež protektor osláv dr. Pavel Gál - advokát z Ružomberka, za židovskú náboženskú obec dr. Pavel Rosenthal, za telocvičnú jednotu Orol prof. dr. Ján Žirko²⁶, za Okresný osvetový zbor a Maticu slovenskú dr. Koloman Novacký²⁷. Športový klub Prievidza zastupoval Michal Dérer, Robotnícku akadémiu Huljak a Tenisový krúžok architekt Zd. Ráž. Následne boli pripnuté na vlajku stuhy jednotami Makabi Ružomberok, Žilina, Nitra a Š. K. Prievidza. Po prejavocho nasledovala telocvičná akadémia, doplnená vystúpením zmiešaného spevokolu Makabi Žiliny, ktorý zaspieval slovenské a hebrejské ľudové piesne. Oslava pokračovala i na druhý deň, 10. júna v Bojnických kúpeľoch, kde sa konali plavecké, volejbalové, stolnotenisové a vodnopólové preteky.²⁸

Aj touto akciou preukázala židovská telocvičná jednota Makabi Prievidza svoju vysokú úroveň, pričom vo svojej blahodarnej osvetovej činnosti pokračovala aj napriek všeobecným ťažkostiam s vhodnými miestnosťami a pod. i v nasledujúcich rokoch.²⁹

Z uvedeného môžeme vidieť, že aktivity židovskej mládeže v Prievidzi v období I. Československej republiky boli naozaj bohaté a rozmanité, pričom tým v širšom meradle prispievali i ku kultúrnemu rozvoju a povzneseniu prievidzskej mestskej spoločnosti.

Mgr. Ladislav Horník

Poznámky:

- ¹ HORNÍK, L.: *Spolková a národno-osvetová činnosť v Prievidzi 1918-1939*. Diplomová práca. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Fakulta humanistiky, Katedra histórie 2004, strán 141, s. 63–65.; VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, strán 121, s. 60.
- ² Delenie Poľska: v 18. storočí susedné štáty Poľska, Rusko, Rakúsko a Prusko využili vnútornú slabosť krajiny a postupne si rozdeľovali jeho rozsiahle územia, 1772, 1793 a 1795. Po treťom delení, 1795, prestalo Poľsko existovať ako štát a na viac ako jedno storočie zmizlo z mapy Európy.
- ³ Alija: doslova „cesta hore“ či „výstup“. Pristáhovalectvo do Erec Jisra'el. Môže tiež znamenať i vyvolanie vybraných veriacich k čítaniu zo zvitku Tóry v synagóge.; Erec Jisra'el: „Zem izraelská“. Ustáleným nežidovským ekvivalentom je „Palestína“, ale Erec Jisra'el označuje celú zaslúbenú zem.
- ⁴ JOHNSON, P.: *Dějiny židovského národa*. Řevnice : Rozmluvy 1995, strán 591, ISBN 80-85336-31-6, strana 416–417.
- ⁵ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, strán 121, s. 60.
- ⁶ Archív Mestského úradu v Prievidzi (ďalej: A MsÚ Prievidza), *Pamätná kniha obce Prievidza 1933–1942*, s. 141; VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 61.
- ⁷ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Nitre, pobočka v Bojniciach (ďalej: MVSR ŠAN pobočka Bojnice), fond. Zbierka stanov, X.-2
- ⁸ Židovská náboženská obec v Prievidzi nemala svojho vlastného rabína, preto stál na jej čele predseda. Židovské bohoslužby v Prievidzi vysluhoval rabín, dochádzajúci z Oslian.
- ⁹ MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, ročník 7, 1925, číslo 9, strana 2.
- ¹⁰ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 141.
- ¹¹ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 61.
- ¹² VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 63.
- ¹³ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 61.
- ¹⁴ MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, roč. 7, 1925, č. 1, s. 2.
- ¹⁵ MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, roč. 3, 1921, č. 3, s. 3.
- ¹⁶ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 62–63.
- ¹⁷ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 61.
- ¹⁸ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 141.
- ¹⁹ HORNÍK, L.: *Spolková a národno-osvetová činnosť v Prievidzi 1918-1939*. Diplomová práca. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Fakulta humanistiky, Katedra histórie 2004, s. 59.
- ²⁰ VATTAY, J. - BENDÍK, J.: *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre*. Prievidza : Pátria 1931–32, s. 84.
- ²¹ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 141.

Spolky židovskej mládeže v Prievidzi

- ²² MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, roč. 15, 1933, č. 11, s. 3.
- ²³ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 141.
- ²⁴ MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, roč. 17, 1935, č. 11, s. 3.
- ²⁵ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 156, 157.
- ²⁶ ŽIRKO, Ján (23. 4. 1885–13. 2. 1955), verejný činiteľ, kultúrny pracovník, učiteľ. Od roku 1911 profesor piaristického gymnázia v Prievidzi, po roku 1918 štátneho reálneho gymnázia v Prievidzi, 1939–1945 jeho riaditeľ. V roku 1919 člen Výboru neodrodilých Slovákov v Prievidzi, spoluzakladateľ, člen redakčnej rady a stály spolupracovník časopisu *Náš kraj*, roku 1926 spoluzakladateľ a dlhoročný predseda Muzeálneho spolku Homej Nitry a spolupracovník humánne a charitatívne zameraných organizácií.
- ²⁷ NOVACKÝ, Koloman (24. 5. 1897–22. 11. 1969), včelársky odborník. V rokoch 1926–1945 majiteľ advokátskej kancelárie v Prievidzi. Po roku 1948 robotník v tehelni, 1957–1961 vedúci sekretariátu, neskôr pracovník Slovenského zväzu včelárov. Pričinil sa o založenie a rozvoj plemenného chovu včiel, propagoval progresívne smery vo včelárstve, organizoval odborné školenia chovateľov včiel po celom Slovensku. V roku 1926 zakladateľ a tajomník Včelárskeho ľudového družstva v Prievidzi, od 1926 funkcionár Krajinského ústredia včelárskych spolkov na Slovensku, od 1935 vedúci odboru pre plemenný chov, 1936–1938 predseda celoštátneho Zväzu zemských ústredí včelárskych spolkov v ČSR, od 1938 prvý podpredseda 1939–1957 predseda Ústredia slovenských včelárskych spolkov v Prievidzi.
- ²⁸ MVSR ŠAN pobočka Bojnice, *Náš kraj*, roč. 17, 1935, č. 11, s. 3.; *Náš kraj*, roč. 17, 1935, č. 13, s. 3.
- ²⁹ A MsÚ Prievidza, *Pamätná kniha obce Prievidza*, s. 187.

Šípkou označený vchod do priestorov stretávania sa Hašomeru.